

академічним науковцем, якого збороло тільки силове поле великого (не побоюся цього слова) організатора науки й освіти.

Аж гульк — ШІСТДЕСЯТ!

Доброго здоров'я тобі, дорогий В'ячеславе Степановичу! Невтомності у твоїй благородній роботі! Хай щастить!

З неодмінною повагою

Григорій Сивокін, член-кореспондент НАН України

Микола Жулинський

ВІДЧАЙДУШНА ОДЕРЖИМІСТЬ НЕОФІТА, АБО “...ЯК ВАЖКО БУТЬ АНТЕЄМ НА АСФАЛЬТІ”. ЄЛЕЙНІ КПИНИ З ЮВІЛЕЙНОГО В'ЯЧЕСЛАВА БРЮХОВЕЦЬКОГО

“Щоб знати людей, то треба пожити з ними. А щоб їх списувати, то треба самому стати чоловіком, а не марнотрателем чорнила і паперу”.

Тарас Шевченко

Ні, не забув я дотепних “приколів” В'ячеслава Брюховецького з нагоди мого шістдесятиріччя. Навіть “сімейним підрядом” ювілейний збірник видав на мою честь під назвою “Справжнє”. В авторській, а начебто від мого імені написаній передмові вже так свавільно “погуляв” по моїх “наукових текстах”, так зі смаком познущався над моїми ідеологічними “заградотрядами” — цитатами з Маркса-Енгельса, Леніна, Брежньєва, що, здається, живого місця на мені не залишив. Тоді я й замислив подібну атаку на тексти В'ячеслава Брюховецького вчинити в рік його шістдесятиліття. Руки свербіли “пошматувати” його монографію “Силове поле критики” (1984), брошуру “Критика в сучасному літературному процесі” (1985), книжку “Специфіка і функції літературно-критичної діяльності” (1986) і прицільним оком вибрати його ідеологічні реверанси комуністичному режимові. Окрилювало мене на такий жаданий “творчий подвиг” і те, що упорядник унікальної (нагадую: в одному примірнику!) книжки “Справжнє” вкладає мені в уста (Господи, який банальний вислів!) таке визнання: “Я ніколи не писав про упорядника цієї книжки *справжнього*”.

То правда, не писав. Але зараз напишу. Всю правду. Постараюся “натхненно і з примусу, широким мазком і тонкою лінією, скупю і щедро...” Далі у В'ячеслава Брюховецького йде (це я цитую його передмову до збірника на мою честь) “віршами і прозою, по-денному і по-вечірньо-київському, академічно й белетристично, нашою солов'їною і макаронізмами, панегірично і філіпікічно...”

Не знаю, як вийде написати про цього їжачка з хутора “Дивосил”, але гладити не буду — колеться. Отже, не “панегірично і філіпікічно”.

Із чого розпочати? Мабуть, із прийому його на роботу до відділу теорії соціалістичного реалізму Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. Усвідомив аспірант Інституту культури В'ячеслав Брюховецький, що йому не судилося скласти гідної конкуренції у вокалі майбутньому співаючому, вірніше, шепочучому, ректорові рідного йому Інституту культури. Та й хутора “Дивосил” ще тоді не мав — не було власної кропиви для натхнення. Прийняли цього аспіранта на роботу в Інститут літератури, бо ж біографія трудова, пролетарська, спеціальність “слюсар” з уточненням “технік-механік” — як-не-як технікум за плечима. Допомогло, звісно, й те, що на той час уже й писати навчився, редагуючи в “Літературній Україні” чужі рецензії та статті. А головне — партійний, органічно ввіллється в очищені від усяких там дисидентів, націоналістів на зразок Івана Світличного, Василя Стуса, Івана Дзюби, Юрія Бадзя, Михайлини Коцюбинської

злютовані партійні лави. І ніхто не здогадувався, що він не тільки швидко ці лави очолить, а й поповнить їх Соломією Павличко, Тамарою Гундоровою, Юрієм Цековим... Бо ж замислював реформувати існуючий суспільний лад, так би мовити, ізсередини, йти, як тепер модно говорити, “шляхом реформ”.

Поки секретар парторганізації В'ячеслав Брюховецький відбирав найкращих із кращих у ряди КПРС, ігноруючи суворі ліміти Печерського райкому партії на вступ, поки замірявся накласти горбачовський проект “перестройки” на Інститут літератури, поки мордувався над обґрунтуванням функцій літературно-художньої критики — соціально-регулятивної, евристичної, естетико-аксіологічної та з розпачливою відразою вишукував більш-менш пристойні цитати для дисертації з постанови ЦК КПРС “Про літературно-художню критику” (1972), суспільна атмосфера буквально закипала від передчуття кардинальних політичних змін. Згадалася тоді йому власна еретична думка, вистраждана в роздумах про “специфіку і функції літературно-критичної діяльності”: “Затушовувати реальні колізії нашого життя, вимагати лобового їх розв'язання — означає чинити зовсім не по-партійному, а всупереч цьому найважливішому критерію оцінки, так чітко виведеному зі специфіки мистецтва класиками марксизму-ленінізму” (с. 168).

І В'ячеслав Брюховецький вирішує розв'язувати найважливішу для нього проблему свободи не в лоб, не обходити її лівим шляхом, а піти правого дорогою. Націонал-демократичною. Рухівською. Сподіваючись реалізувати ленінські настанови, висловлені ним у програмній для його наукових пошуків статті “Партійна організація і партійна література” щодо досягнення свободи творчості — “в розумінні свободи від капіталу, свободи від кар'єризму... в розумінні свободи від буржуазно-анархічного індивідуалізму” (В.І. Ленін).

Усвідомивши на основі вивчення матеріалів партійних з'їздів, передусім постанов ЦК КПРС “Про роботу з творчою молоддю” (1976) та “Про творчі зв'язки літературно-художніх журналів з практикою комуністичного будівництва” (1982), молодий кандидат педагогічних наук, відомий на той час літературний критик і теоретик літератури В'ячеслав Брюховецький вирішує активно застосовувати критику як знаряддя впливу на суспільну свідомість. Виступи по радіо й телебаченню, на численних київських мітингах, дискусії в середовищі наукової і творчої інтелігенції, допізнє — без субот і неділь — копітіння в Інституті літератури над програмними документами майбутнього Народного Руху України за перебування разом із Віталієм Дончиком, Мирославом Поповичем, Юрієм Цековим, Володимиром Мельником та іншими “вільнодумцями” — усе це В'ячеслав Брюховецький “зразка” кінця вісімдесятих — початку дев'яностих років ХХ століття. Діяв майже за Ленінін: здобував свободу від капіталу для себе, тоді як інші поруч із ним здобували свободу для нарощення власного капіталу, поривався до свободи без гадки про якусь партійну чи державну кар'єру, страшенно не терпів схильних до буржуазно-анархічного індивідуалізму, та поряд національно-анархічний індивідуалізм уже вимощував собі дорогу до партійно-владного олімпу. Задумував-програмував одне, а на практиці виходило інше. Наче хтось невидимий вихоплював із його рук тільки-но народжену ідею й одразу ж одягав на неї якісь казенно-партійні шати. Дивився-придивлявся й урешті махав рукою — відходив убік, не вельми радо розголошуючи свої розчарування. Бачив параліч комуністичної влади, виснаження партійної еліти власною безпорадністю та презирством народу, переживав розчарування в обраному ним фахові теоретика літератури та літературно-художньої критики й шукав гідного застосування “брюхливій” енергії.

Сам процес вивільнення України з-під російсько-більшовицького гніту не був ідеальним, таким, щоб чільний рухівець відчув цивілізаційне оновлення суспільної атмосфери і там, на державних посадах, ефективно міг би діяти, не жалкуючи за творчою свободою. А вона Брюховецькому подарувала миті справжнього творчого “вселення” в образний світ таких чудових майстрів слова, як Іван Сенченко, Микола Зеров, Ліна Костенко. Така вже в нього природа буття — бути в постійній напрузі задля найефективнішого використання життєвої і творчої енергії. Саме на революційному переламі кінця 80-х — початку 90-х, коли,

здавалося, політичне життя закрутило В'ячеслава Брюховецького в шалений вир мітингів, нарад, виступів, обговорень програм громадських організацій і партій, з-під його пера виходять дві монографії — “Микола Зеров” (1990) і “Ліна Костенко” (1990). В один рік з'являються два літературно-критичних нариси, які й до сьогодні є найкращими дослідженнями творчості “неокласика” Миколи Зерова й “новокласика” Ліни Костенко. Дивуюся, коли він мав час так ретельно опрацювати архівні матеріали в пошуках істини щодо трагічної долі Миколи Зерова, як він зміг наважитися писати про творчість Ліни Костенко, не остерігаючись назвати її “явною традиціоналісткою”, хоча критичні зауваження на адресу талановитої поетеси він закамуював під літературно-критичний діалог із доцентом Белгородського педагогічного інституту Віктором Кичигінім, який начебто висловлював враження й позицію російського читача.

Як треба, то хитрий Брюховецький уміє “косити” під неофіта. Особливо це йому майстерно вдавалося, коли визрів відчайдушно одержимий замір відродити Києво-Могилянську академію. Коли і як до нього прийшла ця єретична думка вихопити з мілітарних рук будівлі колишньої “могилянки”, окуповані Вищим військово-морським училищем, один Господь знає. Та це був “зоряний час” енергійного до самозречення, упертого, наполегливого, хитрого й мудрого неофіта, який не мав жодної практики творення університету європейського зразка. Але замірився й пішов напролом, користуючись передусім тим, що переважна частина владної верхівки мало що знала про Києво-Могилянську академію. Щось чула про Петра Могилу, про гетьмана Сагайдачного, одинокі — про Галшку Гулевичівну, а що насправді там, на Подолі, колись було — не відали. В'ячеслав Брюховецький почав “забивати баки” тодішньому Президентові України Леонідові Кравчуку, прем'єр-міністрові України Леонідові Кучмі, Київській міській владі, майстерно “граючи” на політичних поглядах, патріотичних почуттях, на земляцьких настроях. Ці свої діалоги В'ячеслав Степанович вів так, начебто його співрозмовник знає, про що йде мова, сумнівів у нього нема щодо доцільності відродження Києво-Могилянської академії, є лише проблема, які правові механізми задіяти, які прийняти рішення, аби цей проект зреалізувати.

— Ви уявляєте, Леоніде Макаровичу, — говорив він тоді президентові України Л.М. Кравчуку, — яка пам'ять залишиться по Вас, коли ми у часи Вашого президентства відновимо в незалежній Україні один із перших загальноосвітніх вищих навчальних закладів у Східній Європі! Московії таке й не снилось, коли наші спудеї, переважно сини козаків, міщан, селян їхали після закінчення Київської академії викладати риторику й поетику в Європу. Їхали, до речі, через Вашу Пересопницю. Що на Рівненщині. Там, Ви чудово знаєте, було перекладено з “язика болгарського” “простою” українською мовою “для ліпшого вирозуменія люду християнського посполитого” Пересопницьке Євангеліє. Саме на ньому Ви й склали присягу українському народові.

Для прем'єр-міністра України Леоніда Кучми В'ячеслав Брюховецький мав інші аргументи:

— Ви, шановний Леоніде Даниловичу, чудово знаєте, як у Вашому рідному Чернігові в 1701 році відкрилася колегія за зразком Києво-Могилянської академії. До речі, в 1734 році в Києво-Могилянській академії навчався Михайло Ломоносов. Уявляєте, Ви із візитом до Росії і при нагоді кажете Борисові Єльцину: “А мы вот возродили Киево-Могилянскую академию, в которой учился Ваш Михаил Ломоносов. Кстати, опыт обучения, преподавания в Могилянской академии широко использовался потом у Вас, в Московии, при организации первых высших учебных заведений. В основном выпускники Киевской академии и основали в Москве в 1687 г. Славяно-греко-латинскую академию. За период с 1701 по 1762 год из 21 ее ректоров 18 были киевские ученые”. Треба, Леоніде Даниловичу, приймати на засіданні Уряду декрет про відродження Києво-Могилянської академії із виділенням землі та приміщень на Подолі. Ми вже його підготували.

Для тодішнього віце-прем'єр-міністра Віктора Пинзеника приготував ректор-організатор інший аргумент: про вихідця з української православної шляхти з

околиць міста Самбора, що тепер на Львівщині, гетьмана українського реєстрового козацтва Петра Сагайдачного, який з усім Військом Запорозьким записався до Київського Богоявленського братства, матеріально допомагав Київській братській школі, яка в 1633 році дістала назву Києво-Могилянська колегія. Не забував нагадати амбітним галичанам про Стефана Яворського — українського церковного діяча, письменника-полеміста, який народився на Львівщині, в Яворові. Стефан Яворський не лише в 1684 році закінчив Києво-Могилянську академію, але згодом став її професором і префектом. У 1701 році очолив Слов'яно-греко-латинську академію в Москві.

Ну а для київської міської влади В'ячеслав Степанович приборегі і той аргумент, що гетьман Петро Сагайдачний був похований у Києво-Братському монастирі, на території колишньої академії, — слід відшукати його могилу, відновити монастир, увічнити його пам'ять. Як і пам'ять митрополита Петра Могили, засновника Могилянського Атенеуму — гуртка вчених і культурних діячів, що відкрив Лаврську школу, об'єднав з Київською братською школою й назвав її в 1633 році Києво-Могилянським колегіумом. А як це робити, коли нема самої Києво-Могилянської академії? Допомагайте відкрити, це ж честь для Києва, це його слава і гордість.

Відродити, а вірніше — заснувати на засадах новочасних європейських університетів новий український національний університет, який би не копіював жодного з найпрестижніших університетів світу, — надзвичайно складне завдання. Але Брюховецький страшенно любить будувати, особливо — мурувати, що засвідчує дивна стіна на хуторі “Дивосил”, порпатися в городі — копати, садити, підгортати... Чи не тому взявся за відбудову Києво-Могилянської академії, що свербіли руки по якійсь своїй реальній і практичній праці. Не копіював давньої Києво-Могилянської академії, хоча принцип вільного творчого навчання запозичив звідти, не наслідував засади викладання кращих радянських університетів, а заповзвся створити університет західного зразка, але з національним обличчям. І це йому вдалося. Увів систему анонімного атестування, щороку напередодні вступного екзаменування тікає на хутір і там складає ці тести, які є його особистою таємницею й ніхто не здатен його “розколоти”.

Мало кому відомо, “як важко бути Антеєм на асфальті” (Ліна Костенко). Але Брюховецький стоїть. Було похитнула його, здавалось, невтомну, незрушну поставу несподівана, зовсім не очікувана хвиля попередження, але серце витримало. Бо Господь бачив, що цей чоловік ще не звершив те, задля чого і прийшов у цей світ, але застеріг від перевантажень. А як їх можна оминати? Та ще й із такою непосидючістю та настирливістю, як у В'ячеслава Степановича... Що ж, скаже він, знайшов собі, за Сковородою, “сродну працю” — працю до душі, споріднену з його натурою, як зупинитись? Колись собі заповідав: “Виховаю за 15—20 років у стінах Києво-Могилянської академії 1000 політиків, які стануть реальними, з відповідною освітою та світоглядом політичними і державними діячами, і тоді можна буде зайнятися і хутором, і літературознавством, і вихованням онуки Меланії”. Сам у політику не пішов, хоча після Помаранчевої революції якось не випадало сторонитися партійної діяльності — з’їзд партії “Народний Союз Наша Україна” висунув четвертим номером у першу п’ятірку на виборах до Верховної Ради України. Подумав-подумав, послухав лементи “могилянців”: “Та на кого Брюхо нас покидає!”, поїхав на хутір, порадився із ластівками, стрижами, з онукою Меланією — і відмовився.

Умовили очолити список “Нашої України” на виборах до Київради — погодився, бо замірився побудувати сучасне студентське містечко для Києво-Могилянської академії. І не лише для студентів-“могилянців”, де все буде — стадіон, плавальний басейн, бібліотека, концертний зал, кінотеатр, хімчистка, майстерні з ремонту одягу, затишні кафе... Ага, “розкотив губу”. Навіть місце вибрав — за територією Експоцентру України. Замірився навіть розробити й затвердити чіткий стратегічний містобудівний план Києва. Але не так сталося, як гадалося. Ніякого позитивного ефекту в роботі новообраної Київради він не побачив. І махнув рукою. Залишився “Брюхом у “Могилянці”.

А стільки було сподівань на це Всеукраїнське народне рішення, в якому викладачам, студентам і працівникам Києво-Могилянської академії судилося зіграти важливу роль!.. Уже 22 листопада 2004 року під головування президента НАУКМА В'ячеслава Брюховецького могилянці одними з перших з'явилися на майдані Незалежності, поставили свої намети й оголосили політичний страйк та закликали студентів інших вузів України підтримати їхні дії.

“Ми йдемо!” — і могилянці на чолі зі своїм улюбленим президентом вирушили 25 листопада до владних будинків із голосами протесту, обурення і гніву проти фасильфікації виборів, свавілля влади й порушення свободи слова.

В'ячеслав Брюховецький щоденно обходив намети, підбадьорював й остерігав від провокацій, переживав за долю своїх студентів, бо їхні батьки йому довірили своїх дітей. Слава Богу, усе обійшлося. Що ж, “час плинний, Києво-Могилянська академія — вічна”.

І знову лети-перелети до США, Південно-Африканського Союзу, Південної Кореї — де тільки не носить президента Національного університету “Києво-Могилянська академія” в пошуках нових ідей, цікавих освітніх програм, наукових проєктів, коштів і друзів “Могилянки”.

“Таки збився я на “панегіричний і філіпкічний” стиль. Щось пафосно виходить”, — подумав я й вирішив таки “розвінчати” цього ювілейного Брюховецького “на повну котушку”. Потираючи від задоволення руки, починаю гортати видану в 1985 році Товариством “Знання” брошурку “Критика в сучасному літературному процесі”, вчитуюся в розділ “Соціальність — душа критики”, переходжу до розділу “Визначення теоретичних підвалин”, в якому молодий теоретик відкриває природу естетичного наповнення принципу ленінської партійності у критиці та літературознавстві, і раптом мої очі ледве на засльозилися від розчулення. Читаю: “М.Жулинський дебютував у критиці на початку 70-х років, але темпераментно, інтенсивно. Дуже швидко він став одним з найпродуктивніших наших критиків, з поля зору якого, мабуть, не випадає жодне примітне явище літератури”.

Я розгублений, щасливий, не знаю, як і бути. Хіба після такої оцінки моєї особи я можу бути іронічним, критичним до життя і творчості мого друга й колеги В'ячеслава Брюховецького? Жодних макаронізмів, жодної фривольної белетристики — тільки академічно й нашою солов'їною. Така величава, багатогранна, усебічно обдарована, пишна і тілом, і душею постать заслуговує на монументальний постамент. А я що? Марно тратив чорнило й папір, бо треба, як учив Тарас Шевченко, спочатку “самому стать чоловіком”. Таким, як В'ячеслав Брюховецький. Чи встигну? Адже до 14 липня залишилося зовсім мало, а мені треба спочатку “стать чоловіком” урівень із Брюховецьким, пожити з ним (вибач, але так треба, інакше тебе не пізнаю) й уже тоді заходитись його малювати. Не встигну натхненно, широким мазком і тонкою лінією виписати *справжнього* Брюховецького. Хіба що до його сімдесятиліття. І то за умови, що оплатить мою “кратко-сестринсько-талановиту і по-літукраїнськи, на віки” творчу працю *справжніми* “брюхами”.

Версія Миколи Жулинського

